

KISVÁROSI, ÓCSKA DIORÁMA.

1.

Embervárás.

Kilencet vert a nagytemplom órája. A kávéházban alig volt vendég. A kisvárosi emberek ilyen későn már mind otthon vannak. csak néhány konok lump búsul magában, eldugott sarokasztalok fölé könyökölve s keserűen nyeldesve az italt. Ez a kávéház úgynevezett „tisztos polgári családok“ találkozóhelye, ahol hétköznap a cigánynak semmi keresnivalója nincs, ami még sívárabbá teszi az egyébként is álmos helyiséget.

Pálos Farkas, tanítóképezdei igazgató úr, az egyik ablakban ül és valami könyvben lapozgat. Az újságokon már keresztülette magát, még az apróhirdetéseket is átfutotta és most a kabátzsebéből előrántott könyv betűit falja. Cipője talpával idegesen dobol a padlón és percenként változtatja helyzetét. Hol a jobb karjára dül, hol meg a balra. Egyszer mind a kettőre, néha meg egyikre sem. De a szeme falánkul futkároz a betűsorokon. Aztán félreráncigálja az ablakfüggönyt és percekgig kibámul.

A hulló hó vastag fehér szalagokat ragasztott az üveg tulsó oldalára: olyan dús és kövér hócafatok ereszkednek alá, hogy szinte elvesztették mozgásukat. A járdán duzzadt fehér szőnyeg feküdt és hidegen csillogott. A sápadt gázlángok minden heroikus erőlködése hiábavaló volt, mert reszkető világuk belefulladt a hó fehér fénytengerébe.

Az igazgató úr berántotta az ablakfüggönyt és tovább olvasott. De most már nagyon ideges volt. Már nemcsak a lábával dobolt, hanem a kezével is zongorázott. Néha fel-felkapta a fejét és füstön-félhomályon át a kávéház ajtaja felé fúrta tekintetét. Aztán megint csak olvasott tovább.

Már három órája üldögélt ebben a helyiségben. Otthonról elzavarták, hogy most igazán semmi szükség nincs rá, sőt kellemetlen a jelenléte, hát majd érte küldenek, ha itt lesz az ideje. Csak menjen a legközelebbi kávéházba, aztán hazajöhet. Legfeljebb egy óráról lehet szó! Igen, de most már három órája, hogy itt ül. Már fizetett is, a pincérek pedig szinte kinézik a helyéről és neki még mindig, rendületlenül tovább kell üldögnie. Otthon — ki tudja? — milyen nagyjelentőségű dolgok történnek és neki távol kell lennie, mert „felesleges“, sőt „kellemetlen“ a jelenléte!

Hirtelen bevágta a könyvet és hátradúlt a széken. Úgy érezte, hogy lázas vérhullám önti el az agyát és kiáltania kell:

— Pincér!

Megijedt a saját hangjától. Miért kiáltott, és tulajdonképen mit is akart a pincérnek mondani?! Semmi sem jutott az eszébe. Nagyon szégyelte, hogy nem tudott uralkodni az idegein. Csakhogy már ott állt a pincér és hajlongott:

— Parancsol, igazgató úr?

Farkas zavartan mosolygott:

— I...gen...i...gen...

— Talán még egy üveg sört méltóztatik parancsolni?

— Igen... azaz hogy nem. Meggondoltam. Bocsásson meg, Marci, hogy idefárasztottam. De már nem kell. Megyek.

— Amint méltóztatik, — mondta udvariasan a pincér és távozni akart. Farkas azonban megállította:

— Mondja kérem, mióta ülök én itt?

A pincér mosolygott:

— Ó, nem régen, igazgató úr. Egy órája, mondjuk, másfél órácskája legfeljebb.

Farkas hirtelen dühbe gurult.

— Nem igaz! Mért mondja, hogy „másfél órácskája legfeljebb“, mikor legalább három órája annak, hogy bejöttem!

— Ó, én nem szoktam az ilyesmit megfigyelni, igazgató úr... Bocsánatot kérek, dolgom van, — mondta sértődötten a pincér és indult.

Farkas egy kissé megnyugodott. Aztán megint borzasztó idegesség fogta el és elkiáltotta magát:

— Marci!

A pincér lassan visszajött.

— Engem tetszett hívni?

— Igen, Marci. Szeretnék valamit kérdezni... Tudja maga azt, hogy miért ülök én itt, egyedül, több mint három órája már?

A pincér nem tudott felelni, csak mosolygott.

— No, találja ki, ha tudja?... Ugy-e nem tudja kitalálni?

— Bizonyára várni méltóztatik valakit.

Farkas hangosan felcacagott.

— Ugy-e, nem tudja kitalálni? Hát majd megmondom én magának!... Hát azért, Marci, azért... mert nekem most... nekem most... gyermekem születik! A harmadik gyerekem születik meg, talán éppen ebben a pillanatban! — kiabálta Farkas. Az utolsó mondatnál kigyúlt az arca, a szeme csillogott és könnyes volt. A hangja zengett, mint emberi harsona. A teste kinyúlt a széken és tenyerével az asztalra csapott.

Marci zavartan hallgatott. Aztán úgy érezte, hogy valamit mégis illenék mondania.

— Engedje meg, igazgató úr, hogy gratuláljak.

Minthogy azonban feleletet nem kapott, eltávozott.

Farkas a tenyerébe temette az arcát és erősen nyomkodta a halántékát. Aztán maga elé mormolta:

— Állat... Nekem gyerekem születik, most, most, talán épp ebben a pillanatban és ez csak annyit tud rá mondani, hogy „gratulálok“! Határtalan az emberi ostobaság és részvétlenség! Bennem a messiást-várók exaltációja lángol és ő „gratulál“! De hát honnan is sejthetné, hogy a gyermek, aki most, talán éppen ebben a pillanatban kezdi pergetni emberi történetét, miféle poggyással indul neki az életútnak? Ó, ha az embereknek csak halvány sejtelmük volna arról, hogy mennyi mindent jelent egy születés! Hogy micsoda titkokat takar és milyen ígéretekkel viselő az életkezdetnek ez a szűkszávú bejelentése: született... Te pincér, aki most gratuláltál nekem, tudod-e, hogy örömtüzeket kellene gyujtani az utcákon

és a házakat fellobogózni, mert ember született! Ember, ember, akinek én vagyok az apja!

Itt aztán abbahagyta a gondolatmenetet, mert eszébe jutott, hogy kissé igazságtalan. Mert igaz ugyan, hogy most, talán éppen ebben a pillanatban születik egy ember, de hát van-e olyan pillanata az időnek, amikor ugyanez nem történik meg? Hiszen akkor az örömtüzeknek és a lobogóknak állandóan lobogni és az embereknek mindig vigadni kellene! Mert ember született! Ember, valahol New-Yorkban, vagy a Gaurizankár tövében, egy bretagnei házikóban, vagy az Eyja-fjörder sziklái között!

Hirtelen felállt. Magára vette a bundáját és elhagyta a kávéházat. A hőszyenyegen nesztelenül lépegetett. Sietve váltogatta a lábait, hogy mielőbb hazaérjen. Nem volt türelme, hogy tovább üljön a kávéházban és ott várja be a hírnököt, aki kipirultan és lihegve érkezik majd meg, hogy fölébe trombitálja harmadik gyermekének megszületését!

Pálos Farkasék lakása a preparandia-épület első emeletén volt. Belépett a kapun és felszaladt a sötét lépcsőn. Az ajtóban a nővérebe ütközött.

— Fiú, vagy lány? — kérdezte mohón Farkas.

— Még semmi... Maradj még egy kicsit lent, majd érted megyek, — hadarta izgatottan az asszony és kitudskolta a lakásból. Farkas lassan ment le a lépcsőn.

A kapu előtt fel és alá kezdett járkálni, mint egy őr. Húsz lépést ment előre, aztán megfordult. Megint húsz lépést és visszafordult. Eleinte számolgatta is magában a lépéseket, de aztán abbahagyta. Számolás nélkül sem véthette volna el, mert a hóban egy húszlépésnyi útvonalat taposott ki magának. Így ment ez a silbakolás egy kis ideig és még el is szórakozott vele. Csakhogy később kellemetlen szél kerekedett és oly erővel vágta Farkas arcába a havat, hogy úgy érezte, mintha jeges tűk szúrkálnák a bőrét. Eleinte nagyon didergett, később azonban már nem is tudta volna megmondani, hogy fázik-e, vagy melege van. Sehogysem tudta beletalálni magát furesza száműzöttségébe.

— ... Tulajdonképen nem is értem, hogy mért járkálok én itt, fel és alá, a saját kapum előtt. Ez a bolond Iona találta ki ezt s nekem engedelmeskednem kell... Egyáltalában nem értem, hogy az emberek, főként a nők, miért csinálnak olyan nagy esetet abból, hogy egy gyermek megszületik. Az életben, a históriában, vannak ennél sokkal fontosabb és jelentősebb dolgok, amiket az emberek mégsem fújnak fel úgy, mint a születést... És végül: micsoda nagy öröm van abban, hogy egy gyermek megszületett? Egy ember indul neki a kálváriának! A stációk esetenként lehetnek különbözők, de mindig és mindig stációk maradnak. Az élethegy tetején pedig ott vár a kereszt. Ez a kereszt azonban nem a halál, mert az élet a hegy tulsó oldalán is folytatódik és a kereszt valahol az életút közepén éktelenkedik. Az élethegy tetejére nyögve és verejtékezve cipelni kell a keresztet, onnan kezdve pedig megfeszítetten folytatni kell az életet. Ami végeredményben talán egészen mindegy...

Az utcasarkon levő zenészkávéház ajtaja kinyílt: vidám emberek dültek ki rajta, muzsikafoszlányt, kurjongatást cipelve magukkal. Farkas bús gondolatai egyszerre elszálltak. Szinte szégyelte magát, hogy egy kis kényelmetlenség miatt maga mocskolta be apai örömét. Ki törődik most

az élet nagy problémáival, amikor ujjongania kell, mert gyermeke születik!... Az a kérdés: fiú lesz-e, vagy lány?!... Ha lány, akkor — egyelőre nem érdemes tovább gondolkozni... De hisz fiú lesz! Biztos, hogy fiú lesz!... Vajjon mi válik belőle? Mit hoz magával a világra? Csupaszkoponyája alatt micsoda célok, micsoda tettek és tragédiák bújnak meg, amiknek aktív, vagy passzív szereplője lesz? Hová fog vezetni életútja: fel az oromra, vagy le a szakadékba? Fog-e tudni akarni, merni, cselekedni, vagy csak köldöknézője lesz saját életének? Fog-e zárt ajtókat döntetni az ökle, vagy csak arra lesz jó, hogy tenyerét tartsa, mikor alamizsnát koldul?... De hátha lány lesz?...

Most jött ki a kapun Ilona. Szinte kibukott a hóba, az utcára és megragadta Farkas kezét.

— Gyere! — és húzta maga után.

Farkas arra gondolt, hogy jó volna megtudni: fiú-e, vagy leány? — de már nem merte megkérdezni. Erőtlenül tűrte, hogy Ilona hurcolja magával, be a házba, fel a lépcsőn, be a lakásba. Ott aztán elengedte a kezét, lábujjhegyen az ágyhoz sietett és felemelt onnan egy rózsaszínű, síró csöppséget.

— Farkas, csókold meg a fiadat!

Farkas nem tudott szólni. Magához ölelte és megcsókolta a fiát, A mellében, mintha ünnepre harangoztak volna, úgy dobogott a szíve. Aztán reszkető testtel, kipirúlt arccal állt, amíg Ilona ki nem vezette a szobából. Amikor pedig már egyedül volt dolgozószobájában, elkezdett kiáltozni:

— Hát mégis fiam született!... Mégis fiam!!

A lámpa nagyon füstölt: ingerülten eloltotta. Elég lesz az a világosság is, amit a kályhatűz hint szét a szobában.

Farkas most érezte át először és igazán, hogy mi az a lírai telítettség. Eddig nem hitt benne és kinevette azokat, akik ilyesmiről beszéltek előtte. A fiatalságát enélkül pocskolta szét, elhitetvén magával, hogy az érzések lealacsonyítják a férfi méltóságát, mert elpuhítják és habozóvá teszik. De most, amikor élete ajtaján, félve és szerényen kopogtatott már az öregség: most ráeszmélt, hogy ezen a réven micsoda gyönyörűségektől fosztotta meg magát. Érvényesülni akart, eredményeket elérni minden áron, hát nem volt ideje arra, hogy a szívével törődjék. A felesége és az első két gyermeke csak eszköz és eredmény volt életében, amit egyszerűen tudomásul vett, mert egészen természetesnek talált. A többi minden: örömök, szépségek, asszonyok, szintén csak múlt fellobbanás voltak, mert szívét ezekben sem engedte megszólalni, félvén, hogy ellágyul és feleúton megáll. De most, életerejének ennél a késői kihajtásánál, a harmadik gyermeke megszületésekor, már és mégis csak követelni jöttek az elfojtott érzések és egészen hatalmukba kerítették. Most már tudta és hitte, hogy az életnek csak ezek a lázak adhatnak értéket. Ezek a szívdobogások, ezek a kipirulások és reszketések, meg ezek a könnyecseppek a szemben, amiket a túláradás sodor ki az arcra.

Lábujjhegyen megegyszer átment a harmadik szobába, hogy megnézzze a fiát. A felesége is, a kisded is csöndesen aludt.

Farkas letérdelt és forrón, szeretettel megcsókolta a felesége kezét...

Az orgona.

Késő délután volt.

Künn már oly sötét, hogy lámpát kellett gyújtani. Farkas az irodában ült, de nem dolgozott. Nézte a két gyereket, amint a földön játszottak. Már régebben behívta őket magához, mert nem ment a munka. A két gyermek vidáman hancurozott és nagyon járt a szájuk.

A preparandia nagytermében, a hosszú, sötét folyosó végén, megszólalt az orgona. Valamelyik buzgó preparandista gyakorlatozott. Daldalmas áradatban törtek be a hangok az irodába.

A két gyermek egyszerre abbahagyta a játékot és elhallgatott. Ijedten néztek egymás szemébe, de egyik sem szólt egy szót sem. Farkas mosolyogva figyelte őket. Aztán megkérdezte:

— Hát mi az? ... Mért hallgattatok el?

Farkas különösnek találta a gyerekek viselkedését. Ha még soha nem hallottak volna orgonaszót, ha most először husángolná a dobhártyájukat ez a telt, zengő muzsika, amint zúgva, lihegve buggyan ki a nagy orgonaszekrényből, — akkor még csak meg lehetne érteni ijedtségüket. De ez a két gyerek már megszokhatta ezt!

— Mi bújt belétek?! ... Csak nem ijedtetek meg az orgonától?

Az orgona elhallgatott és a gyerekek fellélekzettek. Bandi úgy érezte, hogy most felelnie kell.

— Apa, én megmondom ... De csak úgy, ha nem tetszik megharagudni.

Farkas az ölébe vette a fiút, megsimogatta az arcát és mosolyogva így szólt:

— Egész nyugodtan megmondhatod. Nem fogok haragudni.

Bandi egyet-kettőt nyelt, aztán kinyögte:

— Hát azért ... azért ... azért, mert ... mert most a boszorkányok muzsikáltak ...

Farkas nagyot nevetett.

— Csacsi kölykök! Ki mesélt nektek ilyen ostobaságot?!

Bandi a földre nézett és csak úgy merte kimondani:

— Hát ... a Sztari-baba!

Ez a Sztari-baba egy tót napszámosasszony volt. Vén, ostoba és alázatos. Fát vágni, meg mosni jött a házhoz, amikor szükség volt rá! Valami keveset magyarul is tudott. A gyerekek szerették ezt az öregasszonyt. Ha fát vágott, vagy a teknő mellett állt és a gyerekek körülötte lézengtek: rossz magyarsággal meséket mondott nekik. Ezek a mesék mindig rémes históriák voltak. Boszorkányokról, vasorrú bábákról, volt bennük szó. A gyerekek elhallgatták és el is hitték neki, mert az összeszaradt, vén teremtésre csak rá kellett nézni és tüstént el lehetett hinni, hogy vannak boszorkányok, szipirtók és vasorrú bábák is. Egyszer, mesélgetés közben, megszólalt a nagyteremben az orgona. Akkor mondta nekik a Sztari-baba, hogy most a boszorkányok muzsikálnak. S a gyermekek elhitték.

Mikor Farkas mindezt megtudta, komoly hangon így szólt a gyerekekhez:

— Boszorkányok nincsenek! ... Ne higyjetek annak a szamárnak vénbanyának! Most is az orgona szólt. Az az orgona, amelyik délelőtt is

szokott muzsikálni. És most is valamelyik preparandista játszott rajta... Megértettétek?

Kis ideig várt, aztán magához hívta mind a két gyereket.

— És most meglátom, hogy ki a bátor fiú?!... Aki hisz apának és aki bátor fiú, az odamegy az orgonához. Végig a folyosón, be a nagyterembe, rálép a fújtatóra és egy hangot lenyom az orgonán... Nos, ki vállalkozik rá? Akiben van bátorság, jutalmul kap tőlem egy szép ezüst forintot, amin azt vehet magának, amit akar?

Bandi hirtelen felkapta a fejét. Apjára nézett és nagyon komolyan mondta:

— Én... merek!

— Tessék! — szólt mosolyogva Farkas. — Meglátjuk, hogy van-e bátorságod?

Bandi két lépést tett az ajtó felé, aztán hirtelen megállt. Mintha megbánta volna a dolgot.

— Már is megretirálsz? — kérdezte mosolyogva Farkas.

És Gabi is nevetett. Nem, ezt már nem tűrhette el! Az még nem volna baj, hogy apa őt gyávának tartja, de hogy Gabi nevéssen rajta: azt nem engedheti meg! Dacosan kihúzta magát.

Már az ajtónál volt.

Egy pillanatig még habozott, — de aztán lenyomta a kilincset.

Koromsötétség!...

A lépcsőházat, meg a folyosót egyetlen lámpa sem világítja meg. Csak lenn, a kapu alatt, pislákol egy mécses, de annak a fénye nem ér föl idáig. Mindegy! Menni kell tovább, egész az orgonáig. Ha már belékezdett, nem lehet visszatérni, mert apa kinevetné. Vékony lábszárai reszketnek, mint a cimbalomverők. A szíve kalimpál, szinte hallja a zakatolását. A halántékán pedig úgy ugrál az ér, mint egy kis gyík, mely a bőre alá szorult.

A lakás ajtaja előtt megy el. A kulcslyukon gyöngye fénysáv fűrődik át és amint az ajtóhoz ér, a fény épp az arcára esik. Most még vissza lehetne fordulni, vagy bemenni a lakásba...

Most következik a hosszú folyosó! Erről a folyosóról négy tanterem nyílik. Az utolsó a nagyterem! Abban van az — orgona! Istenem, milyen messzi van odáig! El fog-e érkezni oda, vagy a félútról visszaszalad?

Hiszen ezt a folyosót jól ismeri, de csak — napvilágban! Nappal ezen a folyosón semmi különös nincsen. Egyszerű, síma falak, ahonnan négy ajtó nyílik. De hátha mégis a Sztari-babának van igaza?! Hátha a folyosó most tele van boszorkányokkal, meg vasorrú bábákkal?! És hátha ilyenekkel van tele a nagyterem is és az orgonán ezek a boszorkányok muzsikáltak?! Hátha az egyik boszorkány megragadja, felkapja és elhurcolja, ki tudja: hová?!

Nem, nem! ez lehetetlen! Akkor apa nem engedte volna, hogy most az orgonához menjen! De hátha apa tévedett és a Sztari-babának van igaza?!...

Reszketve előrenyújtja kezét. Ujjai a falhoz érnek. Összerázkodik. Kiáltani akar, de nem bír kiáltani. Nagy remegésben áll és várakozik...

Nem történik semmi. Kissé megnyugszik. Elhatározza, hogy végigfut a folyosón: így hamarabb ér el a nagyteremig. Szalad. Kezét odaverdesi a falhoz, de nem törődik vele. Semmi különös nem történik. Hát akkor itt még sincsenek boszorkányok!...

Megkönnyebbülten lélezkzik föl: az út nagyobb részén már túl van! Már a nagyterem ajtajában áll és keze a kilincset fogja. Csak le kell nyomni és — beléphet.

De hátha ott benn vannak?! Hátha ilyenkor mind a nagyterembe húzódnak?! A Sztari-baba azt mondta, hogy ő nemcsak hallotta, hanem látta is a boszorkányokat, amikor muzsikáltak. Hátha mégis a Sztari-babának van igaza?

Égészen a fal mellé húzódik. A keze rajta van a kilincsen. Nagyon kicsire szeretne összezsugorodni. Olyan kicsire, hogy a kulcslyukon bebújhasson a nagyterembe és körülnézhesen. Mert, ha ő most kinyitja ezt az ajtót és belép a nagyterembe: — akkor már minden késő. Akkor — ha vannak boszorkányok — megragadják őt és elhurcolják magukkal.

Nem tudja, mit csináljon. Segítségért szeretne kiáltani — de nem jön ki hang a torkán. Száraz forróság aszalja a testét és mégis kegyetlenül didereg...

Mintha órák multak volna el így, pedig csak néhány pillanatja áll az ajtóban. Eszébe jut: hátha már éjfélre jár az idő? És ha eddig nem is voltak boszorkányok, ki tudja, hogy éjfélidőn nem jönnek-e elő?... A Sztari-babát látja maga előtt. De most nem áll a mosóteknő mellett, s fát sem vág. Szembenéz vele ráncos képével, szőrös állával, fogatlan szájával, szűrő szemével és — éktelenül vigyorog. Még a hangját is hallja. Sikító, metsző hang, mint a téli szél füttye a kéménykürtőben... Ez a vén szipirtyó azért jött ide, hogy megijessze őt, hogy bosszút álljon, amiért nem hitt a szavának. Amiért apának hitt és erre a veszedelmes útra vállalkozott.

Menekülni!... Menekülni!...

Csak egy irányban szabad az út. A folyosón vissza nem mehet, mert akkor a Sztari-baba karja közé szalad. Csak a nagyterem! Csak ott várhat rá szabadulás! De ha ott is boszorkányok vannak?

Mindegy! Elszántan lenyomja a kilincset és belép. Egy pillanatig így áll. Most egyszerre fázik és csurog róla a veríték. A szemét úgy lecsukja, hogy szinte fáznak az arcizmai...

Nem történik semmi... Lassan felnyitja a pilláit...

Mozdulatlanul bámul: hát ez a nagyterem? Nem ismer rá! Nappal egészen más. Most a padok se látszanak, pedig a nagyterem tele van iskolapaddal. A nagy ablakokon félnék szürkesség szivárog be, ami csak arra jó, hogy látni lehessen az ablakokat. Persze, most sötét van. De künn, a szabadban, a sötétség nem egészen sötét. Valami keveset mindig lehet látni. Talán a szürke felhők világítanak ide, a nagyterembe?

A szeme odaér, ahol az orgona áll. Nem sokat lát belőle, csak tudja, hogy ott, a terem végében kell lennie. Mintha egy-két síp acélos feketesége meg is villanna... Persze, hogy a sípok azok! De milyen mások most, mint nappal, amikor ezüstösen csilognak feléje.

Hát oda kell mennie! Oda, az orgonához, rálépni a fujtatóra, aztán megnyomni egy billentyűt! Most még nincs baj. De hátha lépései felébresztik az alvó boszorkánysereget?! Vagy amikor a fujtató fog nyikorogni?! Vagy amikor lenyomja az egyik billentyűt!...

Megint nem tudja, hogy mit csináljon. Visszamenni most már igazán nem lehet. Ha idáig eljött, nem fog meghátrálni! De továbbmenni nem mer. Eddig ugyan szerencséje volt, de nem szabad elbizakodnia...

Mégis csak megindul, lassan, az orgona felé. Lábujjhegyen megy, hogy felesleges zajt ne üssön. Ha a padló megreccsen a cipője alatt, megáll és vár. Csak akkor megy tovább, amikor látja, hogy nem történik semmi.

Már a fujtatónál van.

Ráül. Most dobog a szíve a legerősebben. A fogai összeverődnek, hogy szinte hallani kopogásukat. Lehunyja a szemét, mert megint a Sztari-babát látja maga előtt. Kis idő múlva felnyitja, mert apa jut eszébe, aki azt mondta, hogy nincsenek boszorkányok.

Aztán mégis eszébe jut, hogy ő nem azért van itt, hogy — a fujtatón üljön! Be kell bizonyítani, hogy itt volt! Hogy bátor fiú, aki nem fél a boszorkányoktól. Másként apa nem hiszi el és akkor hiába volt ez az egész veszedelmes út.

Feláll. Már nem bánja: akármilyen történik!

Nagy csendesség van. Ilyen csendet még soha nem érzett. Mintha senki, még ő sem volna itt a nagyteremben. Mosolyog. Most a fogai sem citeráznak és a szíve is rendesen dobog. Hát akkor mitől is félt ő?

Ráugrik a fujtatóra. Jóerősen belekapaszkodik a fogójába és teljes erejével lenyomja.

Lelép. A klaviatúrához siet, kiránt néhány regiszttert és rácsapja a kezét a billentyűkre...

Éktelenül sivalkodó, disszonáns hangok buggyannak ki az orgonából. Mintha a sípok ingerülten kiáltottak volna, mert megbotránkoztak a kis-fiú vakmerőségén.

Fut...

El az orgonától — ki a nagyteremből — vissza a folyosón. Hátra sem mer nézni. Csak az iroda ajtaja előtt áll meg egy pillanatra. Vár, amíg kifújja magát. Aztán benyit.

Apa mosolygva magához öleli, s azt mondja neki:

— Bátor fiú vagy! — és odaadja neki az ezüstforintost.

Nagyon boldog. Mennyi cukrot vehet egy ezüstforintosért! Gőgösen néz Gabira. Apának van igaza: boszorkányok nincsenek!

De azért az orgona sipítása benne maradt a fülében.

Ezen az éjszakán többször felriadt.

Mintha az orgona sipítását hallotta volna.

3.

Születésnap.

Ragyogó téli reggel köszöntötte Pálos Farkast, az ötvenedik születésnapja alkalmából.

A preparandia kertjében a fák hópaplanja szikrázva verte vissza a hideg napsugarat. A furcsa-kék égbolton egyetlen felhő sem rendetlenkedett. Olyan volt az egész égboltozat, mint egy lefelé fordított kosár, amely lassan, észrevétlenül gurul egyetlen sárga szőlőszem: a nap.

Az iroda nagy zöld asztalán fehér abrosz fénylett. Hideg sült, sütemény és bor várta azokat, akik jókívánságaikkal fel fogják keresni az igazgató urat. Maris néni gondoskodott róla, hogy minden rendben és készen legyen. Még este odakészítette a kívánatos holmikat. Reggel már csak a friss tepertős-pogácsát vitte be az asztalra.

Farkas már hét órakor bement az igazgatói irodába. Banálisnak tartotta ugyan az ünnepeletetésnek ezt a módját, amelynek egyetlen jogcíme az, hogy megint elmúltott egy keserves esztendő, — de azért hiúsága mélyen sértve lett volna, ha véletlenül senki gratuláló nem jelentkezik, vagy azok közül, akikre biztosan számított, egyetlenegy is elmarad. A tradicionális ostobaságok még a szabadabb gondolkozású emberek agyára is bénítólag hatnak. Jó tudta Farkas, hogy ez a dátum legfeljebb gyászünnepély megtartására lenne méltó. Mert mi van azon örülni való, hogy elérte az ötvenedik esztendejét? Miért kell gratulációkat meghallgatni, amikor semmi egyéb nem történt, mint hogy az idő kötelességét teljesítette és az élet homokóráján megint lepergett egy esztendő? Jól tudta ezt Farkas, s ezért valahogy úgy állította be önmaga előtt az egész dolgot, hogy az üdvözlések nem a most elmúltott újabb esztendőnek, hanem annak szólnak, hogy Pálos Farkas él, dolgozik, hogy Pálos Farkas: valaki!

A két gyereket erre az alkalomra korán felöltöztette Maris néni. Arra sem volt idejük, hogy megreggelizzenek. Már indulásra készen állottak, amikor bejött Anna és Gabi átvitte magával a másik szobába. Bandi már türelmetlenkedett. Attól tartott, hogy Gabi miatt el fognak késni. Már majdnem úgy volt, hogy egyedül megy át az irodába, de nyílt az ajtó és Gabi visszajött.

— Vigyázz, Gabikám... szépen, értelmesen — szólt utána Anna és becsukta az ajtót.

Bementek az irodába.

Apa az asztalnál ült és olvasott. Amint meglátta a gyerekeket, letette a könyvet és mosolyogva feléjük fordult. Bandi oda akart rohanni, kezét csókolni apának és azt mondani neki, amire Maris néni tanította őket: — drága, jó édesapám, az Isten éltesse sokáig! — csakhogy Gabi előreugrott, meghajolt és elkezdte hadarni:

— Minden jót kívánok
Édes, jó apának,
Csöndes kis hajlékunk
Aranyoszlopának.

Az aranyoszlopot
Behintem rózsával,
Szerető szívemnek
Szerető csókjával.

Az én kívánságom
Kevés szóban fér el:
Áldja meg az Isten
Mind a két kezével!

Farkas magához vonta Gabit, az ölébe vette és összecsókolta. Aztán Bandira nézett, mert a folytatást várta. Szentül hitte, hogy — ha Gabi verssel köszöntötte fel őt — Bandi is fog valami verset mondani.

Csakhogy Bandi nem mozdult és leszegte a fejét. Amint Gabi elkezdte mondani a versikét, azonnal ráeszmélt, hogy — kijátszották! Az ajkát harapdálta, mert szégyenében és mérgében elsírta volna magát. Kijátszották, hogy apa előtt úgy álljon, mint egy számár, Gabi pedig hencegessen a versikével, amire Anna tanította meg. Ő most itt állhat szomorúan, nevetségesen, mint egy kis számár. Nem tud semmiféle verset, mert senki sem tanította meg ilyenre. Most apa azt hiheti róla, hogy ő nem szereti őt.

Úgy állt ott, lehajtott fejjel és nagy piros ábrázattal, mint aki nagy hibát követett el és most ítélethirdetésre vár. Érezte, hogy ha akármelyik irányban egyetlen lépést tenne, azonnal előntené a zokogás.

— Hát, Bandi, te mért nem jössz közelebb?... Állj csak ide szépen és mondd el a verset, amit apa születésnapjára megtanultál — szólt mosolyogva Farkas.

Bandiből most úgy kitört a zokogás, mint a megáradt víz, amikor elszakítja a gátat. Ez már nem is sírás volt, hanem valami féktelen, zavaros hörgés, amiben a kisfiú szégyene és megaláztatása tombolt, csúnyán, ijesztően és tehetetlenül.

— Bandikám, a verset majd elmondod később... Azért én szeretlek téged is!

Nevetve közbeszólt Gabi:

— Apa, Bandi nem tud semilyen verset... Csak én!

Farkas egy pillanatra elsápadt. Most már megértette Bandi viselkedését. At akart menni a lakásba, hogy kérdőre vonja Annát, mert biztosan Anna csinálta ezt a dolgot. De az ajtónál megállt és visszafordult.

— Azért én mégis téged szeretlek a legjobban! — súgta a Bandi fülébe és forrón, nagy szeretettel megcsókolta.

Az ajtón kopogtak.

Farkas gyorsan megtörülte Bandi arcát és csengő hangon szólt:

— Tessék!

Ottó bácsi, a „szegény rokon“ lépett be. Ez az Ottó bácsi nagyon züllött és szálnalmas külsejű, hatvanegynéhány esztendő emberke volt. Mindenki tudta róla a városkában, hogy Pálos Farkasnak a nagybátyja és ezért megadták neki a köteles tiszteletet. Ma ugyan még nem lett volna esedékes a látogatása, mert csak a mult héten kapott egy kisebbszabású „kölcson“-t, de ezt a napot semmiért se mulasztotta volna el. Ez a nap háromszoros jelentőségű volt Ottó bácsi előtt. Be akarta bizonyítani, hogy önzetlenül szereti Farkast és nemcsak akkor keresi fel, amikor kérni akar tőle valamit. Ezen a napon nem fogadta volna el a „kölcson“-t, még abban az esetben sem, ha Farkas maga ajánlja föl. De szívesen jött el azért is, mert kedvelője volt a jó italoknak, amikkel Farkas — de csak ezen az egy napon — bőkezűen kínálhatta. Végül pedig már csak azért sem mulasztotta volna el ezt az alkalmat, mert a születésnap cégére alatt epés ki-rohanásokat rendezhetett a társadalom konvencionális fonákságai ellen, amelyek az öregnek mindenkoron kedvenc vesszőparipái voltak.

Amint belépett, Farkas nyakába borult, aztán lelkesen kezdte üríteni a poharakat, Farkas egészségére. Minden pohár előtt kisebb beszédet mondott „hazánk kiváló pedagogos“-áról, vagy a kitűnő „tankönyvfabrikáló“-ról.

Ottó bácsi hamarosan jó hangulatba került. Csillogott a szeme és mindenféle számárságot beszélt össze-vissza. Annak ellenére, hogy ő is születésnap gratulálóként állított be Farkashoz, megkezdte dühös ki-rohanásait a konvencionális ostobaságok ellen, amelyeknek legkirívóbb példája a születésnap megünneplése.

— ... Mert mi az ördögnek bosszantják egymást az emberek ilyesmivel? Miért kellemetlenkednek azzal, hogy hangsúlyozattan figyelmeztetik egymást a vénülésre?, A vénülésre, amelynél undorítóbb nincs az életben!... Kár, hogy az életet nem lehet visszafelé élni. Milyen gyönyörű is

volna, ha aggastyánként jönnénk a világra és napról-napra fiatalodnánk! Mennyivel szebb volna az élet és mennyivel érdemesebb volna élni!... Akkor igazán ünnep volna minden születésnap i évforduló! Diadalmas ünnepe annak, hogy egy esztendővel megint fiatalabbak lettünk!

Ottó bácsi serényen ivott, Farkas mosolyogva nézte. Aztán megint csak Ottó bácsi kezdett beszélni:

— Szeretnék egy nagy munkát írni, amelyben megmutatnám az embereknek, hogy milyen ostobán élnek le az életüket... Vagy legalább egy nagy beszédet intézni hozzájuk. Persze, előbb néhány pohár bort leeresztenék a nyeldeklőmön. Mert másként nem menne a dolog... Farkas, nem gondolod, hogy mégis csak furcsa dolog, hogy én csak akkor látok tisztán, amikor a szemem már befátyolozta az ital... Akkor látok világosan, amikor már ködön keresztül nézek az emberekre... Vagy talán a fátyolos tekintet a tisztánlátó és a tiszta szem téveszt meg és csap be minket?... Mindegy! Fő, hogy vannak perceim, amikor élesen meglátok minden hibát, minden félszogséget. Csak az a kár, hogy ezt a képességemet nem lehet állandósítani. Te legalább nem folyósítanál erre a célra megfelelő kölcsönt. Ugy-e, Farkas?

Farkas felelni akart, de kopogtak az ajtón.

A preparandisták négytagú küldöttsége lépett be, hogy üdvözölje igazgatóját.

Farkas állva hallgatta végig a szónoklatot.

Ottó bácsi ezalatt is serényen töltögetett magának és lelkesen ivott. De a beszéd végén ő is elkiáltotta magát:

— Éljen!

Farkas szép beszédben válaszolt tanítványainak. Mondott nekik mindenfélét: jótanácsokat, adhortatiót, tanítói principiumokat és kedves köszönetet, amit csillogó szemmel és boldogan szívtak magukba a fiúk. Bennük még lángolt az idealizmus és igazgatójuk minden szavát úgy hallgatták, mint egy új testamentum igéit.

Csak Ottó bácsi mosolygott az egész idő alatt. Amikor pedig Farkas a társadalmi törvények tiszteletéről és a társadalom részéről majdan kijáró közbecsülésről mondott szép és hangzatos frázisokat, Ottó bácsi majdnem elnevette magát.

Meg is mondta Farkasnak, amikor a fiúk már eltávoztak:

— Mindig tudtam, hogy nagy pozőr vagy, kiváló rokonom! De hogy ilyen kivasalt ábrázattal prédikálj ekkora hazugságokat, ezt nem tettem volna fel rólad!

Farkas nem haragudott ezért a megjegyzésért, az alkohol rovására tudta be.

Most a tanárok következtek.

Ezt azonban már nem várta be Ottó bácsi. Még egy pohárral töltött magának, kiitta, aztán észrevétlenül kisompolygott az irodából.

4.

Karácsony.

Hónehely!...

Fehér, puha, csillogó csillagoeska, ki tudja: honnan jössz, hogy megvillanj a tekintetünk előtt és aztán tovatűnj?...

Mert nem igaz, hogy a hónehely elolvad. Jön: messziről, egy másik

világból, mint ígéret, csalogatás, csudálatos gyönyörűség, kacéran eltáncol előttünk, — aztán örökre eltűnik. Ami a földön hever, vastagon és puhán, mint egy fehér szőnyeg és amire azt mondják, hogy hó: — az egészen másvalami. És az is másvalami, ami lucsko sárfoltokat mázol a láb alá, — pedig arra is azt mondják, hogy hó.

Ó, a hóhehely élete nagyon-nagyon rövid. Csak addig van, amíg elsuhan a tekintetünk előtt. Csak egy-két pillanatig él, játékosan és csillogva röpül, mint soha nem látott pillangó, — aztán már el is tűnt. Honnan jött és hová megy: ki tudná megmondani? ... Azok a nagy, szürkésfehér felhők, amik elkendőzik a kék égboltozatot: nem lehetnek a hóhehely szülői. Ilyen felhők máskor is vannak, mindig vannak, nyáron is vannak, — és azokból legfeljebb esőcseppek hullanak. De nem lehet igaz, hogy ugyanezekből a felhőkből indul útnak a hóhehely. Beszéljenek, amit akarnak: — hóhehely a tél pillangója. Jön — ki tudja: honnan? — gyorsan lepergeti pillanatnyi életét és eltűnik — ki tudja: hová? ...

Jó ilyenkor az ablakban ülni és elnézegetni azt a csudálatos pillangósereget, amint eltáncol a tekintetünk előtt. Be jó is volna, ha valamelyiket meg lehetne fogni! Csak egy pillanatra. Csak éppen, hogy megnézhessek a finom szárnyacskáit. Hogy megsimogathassuk. Csak éppen, hogy a tenyerünkben érezzük ...

De nem lehet! A hó-pillangók meghalnak, vagy eltűnnek, ha megérintjük őket. Szabadon kergetőznek, vidáman szállnak-szállnak, de egy pillanatig sem tűrik el a rabságot. Meg kell elégedni annyival, hogy az ablakban ülünk és nézzük-nézzük csudálatos röpködésüket, finom táncukat: gyönyörű életüket, amint jönnek és mennek, szállnak és szállnak és pergetik pillanatnyi életüket, mely oly végtelenül szép, hogy azonnal vége is szakad ...

*

Karácsony estéje ...

Ők ketten, a kisfiúk, az irodában vannak. Már erősen szürkül. Maris néni bejön és meggyújtja a lámpát. Azt mondja nekik:

— Csak játsszatok szépen, nemsokára itt lesz a Jézuska! — aztán kimegy.

Csakhoggy most nem tudnak játszani. Nagyon izgatottak. Néha mondanak egymásnak valamit, egy-két szót, félmondatot, — de folytatása nincsen. Gabi a földön babrálgat, Bandi pedig apa karosszékeiben ül és gondolkodik. Mit is írhattak a nagyok Jézuskának? Mit írt apa, mit írt anya és mit írt Maris néni? Különb: most már mindegy! Segíteni már úgysem lehet. Egy-két perc még és minden kiderül!

Milyen szép ünnep ez a karácsony! Nem olyan, mint a többi egyszerű ünnep. Karácsonykor a hó is esik. Karácsonykor jószagú a ház, szinte előre érezni a karácsonyfa illatát. Ilyenkor halkabban beszélnek az emberek, mint máskor szoktak. És mindenki hazamegy, hogy családi körben töltsse az ünnepet. Csak az a néhány, szegény preparandista nem ment haza, aki még most is itt lézeng a házban, mert annyi pénze sincsen, hogy hazautazhatott volna.

Csak nagyapó, meg nagyanyó hiányzik! Ejnye, mért nincs itt nagyapó, meg nagyanyó? Hiszen nekik is itt kellene lenniök! Legalább ezen az ünnepen! Vagy talán azért nem jöhettek el, mert akkor nem volna, aki a falusi

Jézuskát illően fogadja? Persze, biztosan ezért nem jöttek el. Valakinek fogadnia kell a falusi Jézuskát, mert másként megharagszik.

Nyílik az ajtó: Maris néni jön be az irodába.

— Gyerekek, készüljétek! A Jézuska már itt van. Mindjárt elmegy, mert neki még sok dolga van. És akkor meghúzza a csengőt az angyalka... Mi pedig bemegyünk. De el ne felejtkeztek imádkozni!

Most már nagyon dobog a Bandi szíve. Gabira néz. Szeretné megkérdezni tőle, hogy az övé is így dobog-e?

Csitt! Finom, ezüstös csengetyűszó hallatszik: az angyalka csengetyűje!...

De már erre könny szökik a szemébe. Semmit nem lát, csak valami nagy-nagy fényességet, ami nem a nap fénye, de nem is a lámpa világossága. Úgy érzi, mintha sok kis hangya futkároznék a testén, de ez most nem kellemetlen. Inkább olyan, mintha tollseprővel cirógnának a bőrét.

Maris néni most megfogja az ő kezét is, meg a Gabiét is és átvezeti őket a lakásba. Abba a szobába, amelybe egy hétig nem volt szabad belépniök, mert a kis Jézuska érkezését várták. Hát mégis jó volt, hogy egy hétig nem engedték oda őket. Mert a kis Jézuska éppen abba a szobába jött karácsonyi látogatásra.

Már benn vannak a szobában, de ő nem lát semmit. Olyan nagy a fényesség, hogy majd belévakul. Várnia kell, amíg megbarátkozik a szemével a nagy világossággal.

Éneket hall:

— Mennyből az angyal
Lejött hozzátok,
Pásztorok!
Hogy Bethlehembe
Sietve menve,
Lássátok... —

Arrafelé néz, ahonnan az ének hangzik. Lassan felismeri az alakokat: a preparandisták énekelnek. Azok a preparandisták, akik nem mehettek haza, mert nem volt pénzük az utazásra. Talán azért énekelnek olyan szépen, mert hazagondolnak?...

A szemébe akad a karácsonyfa. A mennyezetig ér! És mennyi sok, cifra gyertya van rajta! Mind meg van gyújtva és az egész szoba tündéri fényességben fürdik. És mennyi minden van a karácsonyfán! Mennyi dió, aranyalma, mogyoró, szentjánoskenyér, meg cukor! Még hó is van rajta: fehéren fénylik a gallyakon, mintha igazi hó és igazi fenyő volna, nem pedig karácsonyfa! Ezüstös szálak hálózák be az egészet, ezüstös szálak, mint az angyalkák haja!... És a karácsonyfa alatt mennyi mindenféle! Képeskönyvek, játékok, mindeniken cédula: — Gabinak — Apának — Bandinak... —

Hol kezdje el nézegetni ezt a sok mindenfélét?

Most látja csak, hogy mindenki benn van a szobában. Ők ketten térdelnek, a többiek állnak. Itt van apa, itt van anya. Itt van Maris néni. Még a preparandisták is mind itt vannak, akik nem mehettek haza. A hónuk alatt kalács és sonka, meg hol egy pár cipő, hol egy kabát, hol meg valami könyv. Hát nekik is hozott a Jézuska ajándékot?... Persze, hogy hozott! Azért énekelnek olyan szépen, mint a templomban:

— Istennek Fia,
Aki született
Jászolban,
Ő leszen néktek
Üdvözítők
Valóban... —

*

Ezen az estén szabad volt tovább fennmaradniok.

Pedig éppen ma nem volt kedve játszani. Úgy szeretett volna ágyba bújni. Vonzotta is ez a fényes, csudaszép karácsonyfa, meg a pompás ajándékok, — de ki is fárasztotta nagyon.

Aztán meg — valamit mégis különösnek talált. Annyi minden volt itt, a mennyezetig érő karácsonyfán, hogy ezt a sok mindent, ezt — egy Jézuska nem hozhatta. Hogy is bírta volna ezt a nagy, roskadásig feldíszített karácsonyfát idecipelni? Meg azt a sok-sok ajándékot: az apáét, az anyáét, a Maris néniét, a Gabiét, az övét, meg a preparandistákét! És aztán: a preparandisták miért köszönték meg apának az ajándékokat, ha a Jézuska hozta?!

Alig várta, hogy ágyba kerüljön. Befúrta fejét a párnák közé.

Abban már megállapodott, hogy sem a karácsonyfát, sem az ajándékokat nem hozhatta a Jézuska. Csak még azzal nem volt tisztában, hogy hát akkor ki az, aki ezt a Jézuska nevében elvégezte?

Megint eszébe jutott, hogy a preparandisták apának köszönték meg az ajándékot és — elnevette magát. Hát persze, hogy apa csinált mindent! Apa akarja, hogy ő, meg a Gabi azt higyjék, hogy a Jézuska hozza karácsonyfát. Apa vásárol össze mindent, vagy legalább is: apa ad rá pénzt. Hisz a boltokban mindent meg lehet kapni! Látta ő is a karácsonyi kirakatoakat. De Maris néni azt mondta, hogy azok csak a rossz gyerekek miatt vannak, akiknek semmit sem hozna a Jézuska. Hát a rossz gyerekek szülei mért írják meg a Jézuskának, hogy az ő gyereük rossz volt, amikor aztán a boltban pénzért mégis mindent megvásárolnak. Ej, Maris néni azt csak úgy mondta!... Neki ugyan most már mesélhetnek a karácsonyi Jézuskáról! Jézuska van, de ő erre nem ér rá! Ezt csak a nagyok csinálják, hogy a kicsinyeknek örömet szerezzenek...

Nehezen aludt el.

Úgy érezte, mintha a párnát kihúzták volna a feje alól. A puha, selymes vánkost, amelyen boldog nyugalomban pihent eddigi élete...

*

Hópehely!...

Fehér, puha, csillogó csillagocskák, ki tudja: honnan jösztek, hogy megvillanjatok a tekintetünk előtt és aztán tovatűnjetek...

Meg kell elégednünk azzal, hogy nézzük-nézzük csudálatos röpüléseket, finom táncaitokat: gyönyörű életeteket, amint jösztek és mentek, szálltok és szálltok és pergetitek pillanatnyi életeteket, mely oly végtelenül szép, oly kimondhatatlanul gyönyörű, hogy azonnal vége is szakad...

Erdődy Elek.